

Tasavvuf'ta Bir Anlatım Aracı Olarak Şiir

Edebiyat | Mustafa ÖZÇELİK

“Yaşadığımız zamanda da tasavvuf, hayatımız gibi şiirimizi de etkilemeyi sürdürüyor. Hele böylesi bir zaman içinde tasavvufun bu tesiri son derece önemli görülme-lidir. Zira modernizm, bizi fitrata uymayan bir hayata mahkum ve mecbur etmek istiyor. Kalbi yok sayan bir edebiyat, insana şifa yerine zehir sunuyor.”

Tasavvufun pek çok tanımı elbette vardır ve yapılabilir. Ama biz onu, İslâmiyet'in derunî bir yorumu olarak, doğuşundan itibaren insanlar arasında coğrafya, ırk, renk gibi hiçbir ayırım yapmadan onları etkileyen bir anlayış sistemin adı olarak da tanımlayabiliriz. Tasavvufun tesir gücü de zaten bu kuşatıcı tutumuyla yakından ilgilidir. Öyle ki, bilhassa Batı'da ve Amerika'da önce tasavvufa ilgi duyup sonra o kanalla İslâmiyet'e giren pek çok insan olduğunu bilmekteyiz. Nasıl oluyor da bir ney nağmesi, mutasavvıf bir şairin bir mısraı, yahut bir sohbet halkasında duyduğu bir tek cümle insanları bu denli etkileyebil-

mektedir. Dolayısıyla dünya genelinde tasavvufa yönelik bu teveccühün ciddi anlamda psikolojik sepelerini incelenmesinde fayda vardır.

Kendi açımdan meseleye baktığımda şunları görüyorum: Hemen bütün sufiler, tebliğ ve irşad görevlerini yaparken bir eğitim ve terbiye metodu olarak öncelikle sohbet'i tercih ediyorlar. Bu durum, insanlarla bire bir iletişimi sağladığı için şüphesiz ki çok etkili olmaktadır. Ama mürsid durumundaki zatın manevi eğitiminden o mecliste bulunamayanların yararlanması ise öncelikle iki yolla oluyor. Bunlardan birisi şeyhlerin mek-

tuplarıdır. Mektubat adı verilen bu eserler, bilindiği gibi tasavvuf edebiyatında çok önemli bir yer tutarlar. Aklımıza hemen geliveren iki örnek İmam-ı Rabbanî ve Mevlâna'nın Mektubatlarıdır. Tabii bu tür eserler, edebi olmaktan öte didaktik bir değer ifade etmektedirler.

Diğer önemli bir tür ise bu zatlara divanlarıdır. Yani şiirleridir. Bilinen ilk büyük Türk sufisi Ahmet Yesevî'den itibaren tasavvuf büyüklerinin büyük bir bölümü, şiiri bir tebliğ ve irşad vasıtası olarak kullanmışlar ve şiirlerini divan ve divançe adı verilen eserlerde toplamışlardır. Edebiyatımızda bu anlamda çok zengin bir birikim mevcuttur. Öyle ki bölge bölge, coğrafya coğrafya ilahiler, kaside-

ler, münacat ve na'lar vb. çok yaygın bir alanda insanla İslam ve tasavvuf düşüncesini ulaştırmışlardır. Hele bu şiirlerin bestelenerek tekkelerde icra ediliyor olması bunların tesir gücünü daha da artırmıştır. Böylece en ümmî bir insanın bile hafızasına tasavvuf fikriyatı bir mısra, bir dördlük ile yerleşmiştir.

Bu durumu tek başına önceki zamanların şifahi kültür meselesiyle izah edemeyiz. Evet, yazılı kültüre çok geç geçen bir milletiz. Bu yüzden şifahi kültür bizde çok etkili olmuştur. Mesela Ahmet Yesevî'nin "hikmet" adı verilen şiirleri göçebe Türkmenler arasında İslamiyetin dolayısıyla tasavvufî düşüncenin yayılmasında ve benimsenmesinde he-

men hemen tek vasıta durumunda- dır. Ama bu sebebin ötesinde bir sebep daha aramalıyız ki o da şiirin bi-zatîhi kendi tesir gücüdür.

Nedir şiirin bu gücü? Neden bu yolun büyükleri şiiri bir ifade vasıtası olarak seçmişlerdir? Şiir, bilindiği üzere ölçülü sözdür. Çabuk ezberlenir ve akılda kolay kalır. Sanatlı söyleyiştir. İnsanların estetik ihtiyaçlarını karşılar. Ahenkli ifadedir. Bu yüzden ilgi çeker. Kalpten doğar ve kalbe hitap eder. Benimsenmesi ve kabul görmesi kolay olur. Ayrıca bu özelliği dolayısıyla yine samimiyet ve coşkuyu bünyesinde taşır. Böylece insan gönlü, şiire daha teşnedir. Yine çok girift meseleler, şiir diliyle lafız olarak çözülmesi bile mana yönüyle insan ruhunda karşılığını kolay bulur.

Şiirle ilgili söylediğimiz bu hususlar, şiirin tasavvufî eğitimde neden bir vasıta olarak seçildiğini göstermeye yeterlidir. Zira tasavvufun asıl meselesi kalptir. O kalp ki mecaz manada "Beytullah"tır. Bu yüzden oranın hakikat manasında eğitimi, güzelleştirilmesi, temizlenmesi tasavvufta son derece önemli bir meseledir, hatta denilebilir ki tasavvufun asıl gayesi zaten budur. Bu yüzden tasavvuf büyükleri kalbe çok önem verirler. Çünkü orası düzelirse bütün beden düzeler. Yine tasavvuf benzetmeleriyle söyleyecek olursak gönül padişahın sarayıdır. Orada hükümdar olan Padişah yani Allah ise göz ona göre görür, kulak ona göre işitir, el ona göre tutar, ayak ona göre yürür, beyin ona göre fikreder, dil ona göre zikreder.

Şüphesiz ki, hiçbir mutasavvıfın şair olmak gibi bir derdi yoktur. Hatta şiiri, sadece sanat bağlamında ele almak onların tarzı hiç değildir. Çünkü şiiri bu tarzda ele almak insan egosunu kuvvetlendirir. Oysa tasavvuftaki gaye bu egoyu tatmin etmek

değil terbiye etmektir. Hatta benliği yok etmektir. Bu yüzden şiir, tasavvufî anlayışta her zaman için bir vasıta hükmündedir. Ama bu durum şiirin değerini elbette azaltmaz. Şiir, bu anlamda bir vasıta zaman kutlu bir vasıta. Bu gaye ile yazan, söyleyen şairlerin tutumu her zaman övülmüş, takdir edilmiştir. Hassan b. Sabit'ten beri süren bir peygamberi şairler geleneği vardır. Söz, onların dilinde bir hikmet incisi olarak anlam kazanmıştır. Tasavvuf şairleri de bu kutlu geleneğin birer halkalarıdır zaten.

Ama şiiri bir vasıta hükmünde görmeleri Tekke şairlerinin sanatsal anlamda büyük ve önemli şairler olmalarına engel bir durum oluşturmamıştır. Öyle ki, Tekke edebiyatı

Türk edebiyatının en zengin damarlarından birini oluşturmuştur. Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Eşrefoğlu Rumi, Niyazi Mısri gibi çok büyük mutasavvıf şairlerle ortaya çıkan Sufi edebiyat, sadece kendinden ibaret kalmamış, edebiyatımızın diğer kolları olan divan ve halk şiirini de besleyip zenginleştirmiştir. Sufi şiirin genel olarak Türk edebiyatını beslemesi sadece Osmanlı çağında olmamış, Tanzimat'tan sonra da bu durum devam etmiştir. Günümüzde de bu etkilenme aynı şekilde sürmektedir.

Yaşadığımız zamanda da tasavvuf, hayatımız gibi şiirimizi de etkilemeyi sürdürüyor. Hele böylesi bir zaman içinde tasavvufun bu tesiri son derece önemli görülmelidir. Zira modernizm, bizi fitrata uymayan bir hayata

mahkum ve mecbur etmek istiyor. Kalbi yok sayan bir edebiyat, insana şifa yerine zehir sunuyor. Tasavvuf, geçmişte olduğu gibi bugün de bu anlamda çok önemli bir zenginlik olarak bizi kendisiyle buluşmaya çağırıyor.

İşte bu noktada tasavvuf şiirinin yeni bir gözle okunması ve incelenmesi çok önemli görünüyor. Bunun için öncelikle bu birikimin bugünkü dilde yayımlanması gerekmektedir. Bu yolda epey çalışma yayımlandı ama bunlar yeni çalışmalarla daha da zenginleştirilmelidir. Diğer bir husus, bu eserler üzerinde tahlil çalışmaları yapılması gerekliliğidir. Çünkü o eserleri kuran anlayıştan çok uzaklar düştük. Hatta bu anlamda divanları bütün olarak yayımlamanın yanı sıra onlardan yapılacak seçmelerin açıklanması ve çözümlemeli olarak yayımlanması da düşünülmelidir. Çünkü bütün bir divanı okuyup ondan yararlanabilecek insan sayısı doğal olarak fazla değildir. Daha geniş kesimlerin bu eserlerden faydalanması ancak böyle seçmelerle sağlanabilir.

Yine tasavvufun Tanzimat'tan sonraki Türk şiirindeki etkisi de çeşitli araştırmalarla ortaya konulmalıdır. Bu çalışmaların da hem bu etkilerin ortaya çıkması hem de sufi düşüncenin modern şiiri kuran asıl değerlerden biri haline gelmesi açısından önemlidir. Çünkü çoğu zaman bir mısra insanı bir şiire, bir şiir bir kitaba, bir kitap onu yazdıran düşünceye çağırılmaktadır. Günümüz okuru yaşadığı zaman itibarıyla daha çok zamanının edebiyatıyla ilgili olduğu için onu geçmişin bu zengin dünyasıyla tanıştırmak ancak böyle olabilir. Tabii bu durum sadece bir şiirin tanınması meselesi değil asıl olarak bir sistemin bir anlayışın tanınip bilinmesi meselesidir. Bu da tasavvuftur, dolayısıyla İslâm'dır.